

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ ТА ПРАВА»

БОГОМАЗОВА ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 342.9:347.998.85](477)

**ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ АДМІНІСТРАТИВНИМ СУДАМ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата юридичних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Приватному вищому навчальному закладі «Львівський університет бізнесу та права».

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Гнатюк Степан Сергійович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
начальник факультету з підготовки
фахівців для підрозділів кадрового
забезпечення та міліції громадської безпеки.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Косюта Михайло Васильович,
Національний університет «Одеська
юридична академія»,
професор кафедри організації судових
та правоохоронних органів;

кандидат юридичних наук, доцент
Сопільник Ростислав Любомирович,
старший експерт сектору юридичного
забезпечення (Науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр при
ГУМВС України у Львівській області).

Захист відбудеться «___» жовтня 2015 р. о «___» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.140.02 ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» за адресою: 79021, м. Львів, вул. Кульпарківська, 99, ауд. 211.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» за адресою: 79021, м. Львів, вул. Кульпарківська, 99, ауд. 201а.

Автореферат розісланий «___» вересня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Г. Чистоклетов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Новітні державотворчі та правотворчі процеси в Україні орієнтовані на реалізацію положень Конституції, побудову демократичної, соціальної, правової держави за європейською моделлю. Визнання особи найвищою соціальною цінністю нерозривно пов'язане із захистом прав, свобод та інтересів фізичних осіб від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів у процесі реалізації ними державно-владних функцій. Положення ст. 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції суду на всі правовідносини, які виникають у державі, зумовлює потребу вирішення питання забезпечення прав громадян на оскарження в судовому порядку протиправних дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Саме на незалежні адміністративні суди покладається завдання захисту прав, свобод та інтересів осіб від незаконних дій, бездіяльності чи рішень органів публічної адміністрації.

Ефективне виконання судами адміністративної юрисдикції визначених Конституцією функцій, закріплених Кодексом адміністративного судочинства України, безпосередньо зумовлено об'єктивним та однозначним тлумаченням змісту процесуально-правових норм, що можливо за умови досконалого їх змісту. У цьому контексті одним із ключових завдань судово-правової реформи є чітке визначення компетенції та підсудності в адміністративному судочинстві, правила якої гарантують об'єктивні, повні, всебічні та в розумні строки здійснювані розгляд і вирішення публічно-правового спору.

Теоретичні висновки дисертації базуються на наукових результатах, отриманих українськими та зарубіжними вченими-правниками. Науково-теоретичною базою дослідження є праці вітчизняних вчених, присвячені питанням організації й діяльності судової влади в умовах становлення правової держави, зокрема, таких як: В. Б. Авер'янов, А. В. Баб'як, І. П. Голосніченко, В. В. Кафарський, І. Б. Коліушко, В. К. Колпаков, С. В. Ківалов, В. М. Кравчук, О. В. Кузьменко, В. К. Матвійчук, Л. М. Москвич, О. М. Пасенюк, В. Г. Перепелюк, В. С. Стефанюк, В. Ф. Сіренко, М. М. Тищенко, В. І. Шишкін та ін.

Серед науковців, які досліджували окремі напрями інституту підсудності адміністративних справ, потрібно відзначити В. М. Бевзенка, С. В. Білугу, І. Л. Бородіна, В. В. Бойцову, В. Я. Бойцова, Р. В. Ватаманюка, С. С. Гнатюка, А. І. Єлістратова, М. Д. Загряцкова, В. П. Кашепова, М. В. Косюту, Р. О. Куйбиду, Б. Р. Левіна, Ю. С. Назара, С. В. Оверчука, І. Я. Олендера, А. Ю. Осадчого, О. Н. Панченка, В. І. Радченка, Р. Л. Сопільника, С. Г. Стеценка, А. Т. Комзюка, І. Є. Марочкіна, М. Я. Масленикова, О. І. Миколенка, І. В. Назарова, М. І. Смоковича, А. О. Селіванова, Н. В. Сібільову, М. І. Сірого, Д. М. Чечота, М. Д. Шаргородського.

Однак комплексного дослідження підсудності справ адміністративним судам не здійснювалося. Сучасні наукові дослідження розглядають особливості одноособової та колегіальної підсудності в адміністративному судочинстві, окремі положення правил предметної підсудності. На теперішній час у працях науковців мають місце також неоднозначні підходи щодо визначення правил підсудності. А у

судовій практиці є чимало проблем, що потребують теоретичного розв'язання в площині науково-дослідної діяльності як основи для відповідних законодавчих ініціатив.

Якість правозастосовної практики адміністративних судів залежить від з'ясування низки питань, які потребують нагального вирішення, ключовим з яких є визначення правил підсудності адміністративних справ. Недостатня увага теоретичній складовій тлумачення правил підсудності у процесі діяльності адміністративних судів, а саме, наявність практичних проблем під час з'ясування правил предметної, територіальної та інстанційної підсудності адміністративних справ, і зумовлює потребу поглибленого опрацювання окресленої проблематики, розробки практичних пропозицій з удосконалення процесуально-правового регулювання інституту підсудності справ адміністративним судам.

Розробка й удосконалення теоретичних засад правозастосовної діяльності функціонування інституту підсудності справ в адміністративному судочинстві покращить ефективність забезпечення законності у публічно-правовій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI, Плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» на 2011–2015 рр., Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 рр. (Постанова Президії Національної академії наук України від 20.12.2013 № 179). Дисертація безпосередньо пов'язана з виконуваною ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» комплексною темою «Проблеми реформування правової системи України». Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ від 25.12.2008 р. (протокол № 4) і уточнена вченою радою ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» від 25.09.2014 р. (протокол № 2).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в комплексному аналізі теоретико-правових аспектів інституту підсудності в адміністративному судочинстві, розв'язанні сучасних проблем застосування правил підсудності та формуванні на цьому підґрунті пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного адміністративно-процесуального законодавства та судової практики.

Відповідно до вибраної мети визначено такі *завдання*:

- здійснити історико-правове дослідження формування теоретичних засад інституту підсудності;
- з'ясувати правову природу та співвідношення понять «юрисдикція», «компетенція», «підвідомчість»;
- уточнити дефініцію «підсудність» адміністративних справ;
- виокремити критерії визначення підсудності адміністративних справ;
- обґрунтувати необхідність чіткого розмежування системи судів загальної юрисдикції та системи адміністративних судів як самостійних;
- довести необхідність побудови триланкової системи адміністративних судів;

- визначити особливості предметної та інстанційної підсудності справ адміністративним судам;
- охарактеризувати принцип територіальності під час побудови системи адміністративних судів;
- з'ясувати поняття та зміст територіальної підсудності адміністративних судів;
- розробити рекомендації прикладного характеру з основних питань визначення підсудності в адміністративному судочинстві.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі здійснення правосуддя під час визначення підсудності справ адміністративним судам.

Предмет дослідження – теоретико-правові аспекти підсудності справ адміністративним судам.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування зумовлено системним підходом, що дає змогу досліджувати проблеми в єдності соціального змісту та юридичної форми.

За допомогою діалектичного методу визначено понятійний апарат дослідження (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). Історико-правовий метод застосовано для виявлення різних підходів до вирішення питань підсудності в різні історичні періоди та задля надання наукової оцінки сучасному стану об'єкта дослідження (підрозділи 1.1, 3.1). Формально-юридичний метод вибрано для аналізу чинної системи правових норм, що регулюють правила визначення підсудності адміністративних справ судам, у комплексі з методом логічного аналізу. Це дало змогу окреслити шляхи вдосконалення законодавства у цій сфері (підрозділи 2.1–2.3, 3.1, 3.2). Порівняльно-правовий метод використано для зіставлення положень чинного законодавства України, законопроектних норм з відповідними положеннями законодавства зарубіжних країн (підрозділи 1.2, 2.3, 3.2). Метод системного аналізу уможливив розгляд інституту підсудності як єдиної системи, сприяв виявленню його взаємозв'язків з іншими елементами правової системи (підрозділи 2.1–2.3, 3.1, 3.2). Метод класифікації дозволив окреслити види підсудності та критерії її визначення (підрозділ 1.3), а догматичний – проаналізувати зміст законодавчих положень про підсудність (підрозділи 2.1–2.3, 3.1, 3.2). Елементи статистичного методу використано в процесі аналізу судової практики, в ракурсі застосування правил підсудності адміністративних справ (підрозділи 2.1–2.3, 3.2). Під час виконання дисертаційної роботи застосовувався також метод моделювання – для напрацювання пропозицій з удосконалення законодавства, яке визначає правила підсудності (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.2), та герменевтичний – з метою інтерпретації думок учених із проблемних питань підсудності (підрозділи 1.3, 2.1–2.3, 3.1, 3.2).

Емпіричною базою дослідження стали статистичні показники й матеріали практичної діяльності адміністративних судів за період 2010–2014 рр., довідкові видання, офіційні узагальнення з питань підсудності справ адміністративним судам. Матеріали судової практики використано для формування наукових висновків.

У дослідженні теоретико-правових аспектів підсудності справ адміністративним судам використані та узагальнені результати досліджень вчених у таких юридичних науках як теорія держави і права, історія держави і права України, історія держави і права зарубіжних країн, конституційне право, цивільне право, цивільне процесуальне та кримінальне процесуальне право.

Наукова новизна результатів дослідження. Дисертаційна робота є одним із перших в українській науці судоустрою комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем визначення підсудності адміністративних справ.

Новизну дисертації відображають такі основні результати, що *вперше*:

– проведено узагальнення досліджень формування теоретичних засад інституту підсудності у відповідні історичні періоди (від стародавніх часів до сучасного етапу функціонування правил підсудності), в розрізі державно-правових систем, що існували на території України;

– обґрунтовано пропозицію запровадження обов'язкової спеціалізації суддів місцевих загальних судів як адміністративних з розгляду конкретних категорій справ;

– сформульовано критерії розмежування таких понять, як «місце проживання» та «місце перебування» особи в контексті визначення правил територіальної підсудності справ адміністративним судам;

удосконалено:

– визначення поняття «підсудність» в адміністративному судочинстві, «нормативно-правовий акт», «акт індивідуальної дії»;

– теоретико-правові засади визначення критеріїв розподілу справ за предметною, територіальною, інстанційною підсудністю та підсудністю кількох пов'язаних між собою вимог;

– доведено доцільність запровадження триланкової системи адміністративних судів та необхідність формування цілком самостійної системи адміністративних судів і недопущення покладання виконання їхніх функцій на суди загальної юрисдикції;

дістали подальший розвиток:

– теоретичні положення розмежування змісту понять «юрисдикція», «компетенція», «підвідомчість»;

– обґрунтування недоцільності ототожнення принципу територіальності з адміністративно-територіальним поділом України;

– пропозиції щодо удосконалення інституту підсудності в адміністративному судочинстві шляхом доповнення та зміни нормативно-правових актів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки і рекомендації можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для наукових досліджень подальшого розвитку науково-теоретичних положень адміністративного судочинства загалом та інституту підсудності адміністративних справ зокрема;

– *правотворчості* – для удосконалення положень нормативно-правових актів України, що регулюють окремі аспекти здійснення правосуддя та визначення правил підсудності справ адміністративним судам;

– *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності практичної діяльності суддів, помічників суддів (акт впровадження Львівського апеляційного адміністративного суду № К-1735/15 від 26.06.2015 р.);

– *навчальному процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне судочинство» та «Судові та правоохоронні органи» (акт впровадження ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» № 56 від 02.02.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною та завершеною науковою працею. Усі сформульовані автором наукові положення, узагальнення, висновки, рекомендації, які виносяться на захист, є результатом його особистих досліджень.

Апробація результатів дисертації. Положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри судоустрою, прокуратури та адвокатури ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права». Окремі наукові результати, отримані автором, були предметом обговорення на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: XV регіональній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 4–5 лютого 2009 р.); Всеукраїнській науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та пошукачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 25 вересня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Законодавство України: проблеми та перспективи» (м. Київ, 2010 р.); V Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 26–27 лютого, 2010 р.); VI Міжнародній науковій конференції молодих учених «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Луцьк, 19–20 березня 2010 р.); IX Міжнародній студентсько-аспірантській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 14–16 травня 2010 р.); Всеукраїнській науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 24 вересня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави» (м. Черкаси, 30 вересня – 1 жовтня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Основні напрямки реформування законодавства України в умовах розбудови демократичної держави» (м. Харків, 24–25 грудня 2010 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука: політичні, економічні та соціальні витоки сьогодення» (м. Київ, 29–30 жовтня 2010 р.); Звітній науковій конференції факультету з підготовки слідчих (м. Львів, 25 березня 2011 р.); X Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 6–8 травня 2011 р.); XI Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової

системи» (м. Львів, 20–22 квітня 2012 р.); V Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Дніпропетровськ, 13–14 грудня 2013 р.); Міжнародній науковій конференції «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (Словацька Республіка, м. Кошице, 27–28 лютого 2015 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації відображено в семи наукових статтях (одна з них міжнародна), опублікованих у фахових виданнях з юридичних наук, та у 15 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (250 найменувань розміщено на 26 сторінках), додатків (два додатки – на чотирьох сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 196 сторінок, з них основного тексту – 166 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи; її зв'язок з науковими програмами, планами і темами; сформульовано мету і завдання дослідження, його об'єкт та предмет; схарактеризовано методи дослідження, наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення; подано відомості щодо апробації основних положень роботи, її структуру та обсяг.

Розділ 1 «Загальнотеоретичні підходи до визначення підсудності та їх реалізація в адміністративному судочинстві» складається з трьох підрозділів, у яких розглянуто історіографію становлення та еволюції інституту підсудності, здійснено теоретико-правове дослідження змісту категорій справ, підсудних адміністративним судам в Україні, поняття та критеріїв визначення правил підсудності в адміністративному судочинстві.

У *підрозділі 1.1 «Історичні передумови формування теоретичних засад інституту підсудності»* на основі аналізу історико-правових джерел визначено, що підсудність в історичній площині як правове явище потрібно розглядати в неперервному взаємозв'язку з конкретно-історичними реаліями, у яких вона функціонувала, враховуючи економічний, соціально-політичний прогрес в розвитку суспільства та обумовлену ними еволюцію в побудові судової системи. З'ясовано що правила підсудності беруть свій початок у епоху існування Стародавньої Греції та Риму (V – IV ст. до н.е.). Саме в цей період з утворенням перших судових установ починають зароджуватися правила предметної підсудності.

Виокремлено вісім етапів історіографії становлення та функціонування правил підсудності в державно-правових системах, що були чинними в різні історичні періоди на території України:

перший етап – період Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (X–XII ст.) – характеризується відсутністю поділу справ на категорії, створенням трьох судових інстанцій та розвитком правил інстанційної підсудності;

другий етап – період Великого князівства Литовського (XIV–XVI ст.) – якому властивий інтенсивний розвиток судової системи (виділено суди загальної і спеціальної юрисдикції; виокремлено суди першої й апеляційної ланки, правила підсудності визначались за становим і станово-територіальним критеріями);

третій етап – період українського козацтва (XVII ст.) – ознаменований здійсненням поділу справ на прості та складні, які розглядали військові судді або гетьман; надалі функціонують специфічні правила інстанційної підсудності;

четвертий етап – перебування Лівобережної України під впливом Московської держави (XV–XVII ст.) – вирізняється тим, що вперше на законодавчому рівні зафіксовано визначення підсудності, що зумовило зацікавленість тогочасних науковців до розробки й удосконалення змісту підсудності та її правил;

п'ятий етап – період Визвольних змагань, утворення Козацької держави та перебування західноукраїнських земель під австрійським пануванням (друга половина XVII – початок XX ст.) – характеризується процесом розмежування судової й адміністративної гілок влади; вперше зазначено правила визначення підсудності в адміністративних справах в Конституції Пилипа Орлика 1710 р.; інститут підсудності, як і саме адміністративне судочинство, дістало прогресивний розвиток, а правила визначення підсудності набували все більш виражених рис;

шостий етап – період становлення національної Української державності (1918–1920 рр.) – вирізняється формуванням системи незалежних адміністративних судів, що спонукало до створення інституту підсудності з урахуванням розмежування компетенції в майбутній системі адміністративного судочинства;

сьомий етап – період радянської влади на території України (1921–1991 рр.) – характеризується прийняттям Адміністративного кодексу 1927 р.; істотним погіршенням функціонування адміністративної юстиції (попри це деякі її проблеми були і в полі зору науковців та представників державної влади);

восьмий етап – новітній період або доба розвитку незалежної України (від 1991 р. до сьогодні) – вирізняється побудовою нової системи судоустрою на засадах демократії та європейських цінностей, що відображено як у становленні вітчизняної моделі адміністративного судочинства, так і у створенні адміністративних судів.

Характеристика кожного етапу розвитку правил підсудності в конкретному історичному періоді дозволила відстежити тенденції розвитку правил підсудності адміністративних справ.

У підрозділі 1.2 «Зміст категорій справ, підсудних адміністративним судам в Україні» на основі аналізу наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених досліджено поняття, спільні і відмінні риси таких самостійних категорій як «юрисдикція», «компетенція» та «підвідомчість». Ґрунтуючись на положеннях судоустрою, теорії держави і права, адміністративного права та адміністративного процесу, цивільного процесу, з'ясовано співвідношення між цими поняттями.

На підставі здійсненого аналізу встановлено, що юрисдикція адміністративного суду визначається як діяльність цього суду щодо здійснення правосуддя в адміністративних справах. Виокремлено спільні і розбіжні риси розуміння поняття «юрисдикція». Щодо спільного, то ним є підхід до визначення

змісту цього поняття, а саме, через реалізацію правозастосовної діяльності, яка має відповідне спрямування. Що ж до відмінних рис, то, власне, спрямування правозастосовної діяльності є тим елементом, що диференціює позиції науковців. Зазначено межі юрисдикції у Кодексі адміністративного судочинства України.

Компетенція адміністративного суду складається з юрисдикції, а саме, тієї діяльності, що пов'язана із справлянням правосуддя в адміністративних справах, які відповідно до визначених законом норм є предметом повноважень та становлять їх процесуальні права й обов'язки. Встановлено, що зміст компетенції суду охоплює: функції суду щодо справляння правосуддя; предмети ведення, тобто об'єкти, щодо яких поширюється повноваження суду; методи виконання судових функцій. Зазначено та охарактеризовано такі види компетенції як, функціональна, предметна та територіальна.

Щодо підвідомчості адміністративних судів, то її варто визначати як межі спорів, розв'язання яких законодавством віднесено до меж їх компетенції.

Проведено системний аналіз норм КАС України, які закріплюють перелік категорій спорів, підсудних адміністративним судам. Запропоновано удосконалене визначення поняття «нормативно-правовий акт», під яким слід розуміти офіційний документ, прийнятий уповноваженим на це органом у межах його компетенції, спрямований на встановлення, зміну або скасування правовідносин, що поширює свою дію на невизначене коло осіб та призначений для неодноразового використання. Для термінологічної визначеності і формування передбачувальної судової практики обґрунтовано необхідність доповнити КАС України терміном «нормативно-правовий акт».

У підрозділі 1.3 «Теоретико-правова характеристика поняття та критеріїв визначення правил підсудності» проаналізовано правові підходи вітчизняних та зарубіжних учених до розуміння поняття «підсудність». Наголошено на тому, що в аспекті розвитку української правової доктрини неправильним видається злиття сформованих у науці правових категорій підсудності, підвідомчості, юрисдикції, компетенції. Оскільки кожен із цих термінів достатньо визначений та дає відповідь про повноваження різних органів щодо здійснюваної ними діяльності, про коло питань, які входять до предмета їх компетенції. Запропоновано удосконалити визначення змісту підсудності, а саме, розуміти під підсудністю процесуальний інститут, який дозволяє розмежовувати компетенцію відповідних ланок судової системи з огляду на властивості конкретної справи, що підлягає розгляду.

Виділено обставини, за якими визначається підсудність конкретної адміністративної справи відповідному адміністративному суду, а саме, характерний склад суб'єктів публічно-правового спору; місцезнаходження позивача або відповідача та належність адміністративного суду до відповідної інстанції системи адміністративного судочинства. З'ясовано правову природу спору та розмежовано поняття публічно-правовий спір, адміністративно-правовий спір, спір у сфері управління, управлінський спір, спір про право адміністративне.

На підставі аналізу праць науковців здійснено теоретико-правову характеристику критеріїв визначення предметної, територіальної, інстанційної підсудності та підсудності кількох пов'язаних між собою вимог.

Встановлено, що критеріями розподілу справ у предметній підсудності є характер предмета спору або суб'єкти правовідносин, що конфліктують. Основними критеріями, за якими вирішується питання територіальної підсудності адміністративних справ, є: адміністративно-територіальний поділ України; місцезнаходження відповідача; місцезнаходження позивача; державна, суспільна чи міжнародна вага адміністративної справи; особливості суб'єктивного складу; об'єкт та зміст публічно-правових відносин. Правила інстанційної підсудності адміністративних справ встановлено з урахуванням двох критеріїв: зрозумілості і рівності можливостей оскарження судового рішення. Критерієм, що необхідний для визначення підсудності кількох пов'язаних між собою вимог є наявність двох і більше взаємопов'язаних (взаємообумовлених) вимог викладених позивачем у позовній заяві.

Розділ 2 «Правове регулювання визначення предметної та інстанційної підсудності за Кодексом адміністративного судочинства України» складається з двох підрозділів, у яких відображено дослідження місця правил інстанційної підсудності в побудові та функціонуванні системи адміністративних судів, стан правового регулювання правил предметної підсудності в суді першої інстанції і, як результат, шляхи удосконалення правил предметної підсудності справ адміністративним судам.

У підрозділі 2.1 *«Місце правил інстанційної підсудності у становленні системи адміністративних судів»* акцентовано увагу на підходах до особливостей створення системи адміністративного судочинства в Україні з урахуванням досвіду зарубіжних країн. Розглянуто статус адміністративних судів. Здійснено ретроспективний аналіз нормативно-правових положень, що регулюють питання перегляду судових рішень адміністративних судів Верховним Судом України. Аналізуючи наявний механізм оскарження судових рішень, винесених в адміністративних справах, зазначено про існування такого явища, як подвійна касація. Обґрунтовано негативний вплив цього явища на існування і розвиток судової системи загалом та на побудову системи адміністративних судів зокрема.

Доведено доцільність запровадження триланкової системи адміністративних судів, відповідно, система адміністративних судів має складатися із судів першої інстанції (місцевих загальних судів як адміністративних і окружних), апеляційних адміністративних судів та Вищого адміністративного суду України.

Обґрунтовано необхідність виокремити із системи судів загальної юрисдикції суди адміністративної юрисдикції, до якої на сьогодні належать усі суди, окрім Конституційного Суду України. Це дасть змогу уникнути централізації в судовій системі та не суперечитиме міжнародним принципам організації судової системи. Відзначено, що Верховний Суд України не повинен бути наділений будь-якими повноваженнями щодо адміністративних справ. Розгляд усіх судових справ адміністративної юрисдикції має завершуватися у Вищому адміністративному суді України як суді касаційної інстанції.

Опираючись на статичні дані щодо стану якості здійснення правосуддя суддями місцевих судів, обґрунтовано позицію про необхідність удосконалити деякі аспекти діяльності системи місцевих судів. Саме тому задля поліпшення якості

здійснення правосуддя в усіх категоріях справ, зокрема й адміністративних, запропоновано запровадити обов'язкову спеціалізацію суддів у судах загальної юрисдикції.

Проаналізовано принцип інстанційності при побудові системи судів адміністративної юстиції. Зазначено мету і вимоги до побудови системи інстанцій перегляду рішень суду. Акцентовано увагу на ключових критеріях функціонування правил інстанційної підсудності. Обґрунтовано необхідність зміни правил інстанційної підсудності для справ щодо примусового відчуження земельної ділянки чи іншого нерухомого майна, що на ній розташовано, з мотивів суспільної необхідності. З'ясовано правові наслідки недотримання правил інстанційної підсудності.

У підрозділі 2.2 *«Стан правового регулювання правил предметної підсудності у суді першої інстанції та шляхи його удосконалення»* проаналізовано положення Кодексу адміністративного судочинства України, що визначає правила предметної підсудності в суді першої інстанції. Звернено увагу на проблемні аспекти при визначенні правил предметної підсудності за наявності компетенційного спору, оскільки завдання адміністративного суду при вирішенні компетенційних спорів, полягає у розв'язанні законодавчих колізій та усунення наслідків дублювання повноважень, враховуючи загальні завдання адміністративного судочинства. Зазначено про особливості адміністративних справ з приводу рішень чи діянь суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності, так як адміністративні суди за відповідними позовними заявами наділені повноваження здійснювати перевірку законності винесення рішення про накладення адміністративних стягнень іншими органами (крім судів) у зазначеній категорії справ і такі справи належать до підсудності місцевих загальних судів як адміністративних.

Здійснено ретроспективний огляд визначення правил предметної підсудності справ із соціальних правовідносин. Аргументовано недоцільність розширення переліку видів оскарження дій та бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби, передбаченого п. 5 ч. 1 ст. 18 КАС. Доведено необґрунтованість внесення змін до КАС шляхом доповнення ч. 2 ст. 18 КАС п. 3, який відносить до підсудності окружних адміністративних судів справи щодо доведення обґрунтованого вжиття суб'єктами владних повноважень певних заходів реагування до суб'єкта господарювання під час виконання державного нагляду (контролю). Наведене доповнення до КАС спричинює невідповідність місця суду в системі органів влади та видозмінює функції адміністративного суду, що суперечить покладеним на адміністративне судочинство завданням.

Акцентовано увагу на особливостях підсудності Київському апеляційному адміністративному суду як суду першої інстанції окремих категорій справ. Проаналізовано перелік справ, що предметно підсудні Вищому адміністративному суду України як суду першої та останньої інстанції, а також виокремлено теоретико-правові проблеми, що виникають у практичній діяльності. З'ясовано правові наслідки недотримання правил предметної підсудності.

Розділ 3 «Правове регулювання визначення територіальної підсудності за Кодексом адміністративного судочинства України» складається з двох підрозділів, у яких досліджено принцип територіальності, його вплив на правове регулювання правил територіальної підсудності та проаналізовано стан правового регулювання правил територіальної підсудності адміністративних справ із зазначенням шляхів його удосконалення.

У підрозділі 3.1 *«Вплив принципу територіальності на правове регулювання правил територіальної підсудності»* зосереджено увагу на теоретико-правових засадах виникнення і функціонування принципу територіальності, акцентовано на першочерговому значенні цього принципу при побудові системи судів загалом та адміністративних зокрема.

З огляду на принцип територіальності розглянуто переваги і недоліки визначення територіальної юрисдикції судів з урахуванням адміністративно-територіального устрою. На підставі проаналізованих позицій вітчизняних науковців, враховуючи досвід функціонування правил територіальної підсудності в Україні та в зарубіжних країнах, обґрунтовано позицію, що принцип територіальності варто тлумачити за географічною ознакою, а не за адміністративною. Відмова від тлумачення принципу територіальності за адміністративною ознакою вимагає подання критеріїв, необхідних для визначення територіальної юрисдикції. Тому першим таким критерієм може бути кількість населення, наприклад, юрисдикція суду певного рівня поширюється на територію одного чи декількох населених пунктів з однаковою кількістю населення. Другим – місцем знаходження суду повинен бути той населений пункт, до якого найкраще та ближче доїхати з інших місць, які належать до територіальної юрисдикції суду.

З урахуванням позицій вітчизняних вчених з'ясовано правову природу територіальної підсудності й наголошено, що під територіальною підсудністю адміністративних справ варто розуміти сукупність правил, що розмежовують компетенцію адміністративних судів одного рівня залежно від місця розгляду адміністративних справ у першій інстанції.

У підрозділі 3.2 *«Стан правового регулювання правил територіальної підсудності адміністративних справ та шляхи його удосконалення»* проаналізовано особливості побудови правил територіальної підсудності, а саме, таким чином, щоб забезпечити розгляд справи адміністративним судом, який територіально найбільш наближений до місця знаходження особи. Охарактеризовано види територіальної підсудності (загальна, альтернативна, виключна, за зв'язком справ). Проаналізувавши теоретичне закріплення загального правила територіальної підсудності в ч. 1 ст. 19 КАС та судову практику, звернено увагу на необхідність тлумачення терміна «місцезнаходження» в широкому значенні, тобто наведений термін слід розуміти і як місце знаходження, і як місце проживання особи.

З огляду на зміни, внесені до нормативно-правових актів, обґрунтовано доцільність внесення змін до Постанови Пленуму Вишого адміністративного суду України від 6 березня 2008 р. № 2 «Про практику застосування адміністративними судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду адміністративних справ».

Здійснено розмежування таких понять, як «місце проживання» та «місце перебування» особи. Першим критерієм розмежування наведених понять вказано характер зв'язку особи з місцем її знаходження; другим – наявність юридичних фактів для знаходження особи в певному місці; третім – мету знаходження в певному місці. На підставі теоретичного аналізу положень ч.1 ст.19 КАС обґрунтовано необхідність доповнити цю частину статті.

Проаналізовано спільні і відмінні риси нормативних актів та правових актів індивідуальної дії. Запропоновано під поняттям «правовий акт індивідуальної дії» розуміти акт юридичного характеру, призначений для одноразового застосування норм права, поширює свою дію на визначене коло осіб або стосується конкретної ситуації. Доведено необхідність доповнити КАС поняттям «правовий акт індивідуальної дії».

Розглянуто генезу виняткової територіальної підсудності, з'ясовано мету запровадження цього виду територіальної підсудності, характер норм та правові наслідки застосування таких правил. Проаналізовано зміст альтернативної територіальної підсудності. Акцентовано увагу на особливостях реалізації підсудності за зв'язком справ та визначено правові наслідки недотримання правил територіальної підсудності.

ВИСНОВКИ

За результатами здійсненого дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вирішення проблемних питань, пов'язаних із формуванням та функціонуванням інституту підсудності адміністративних справ. Найсуттєвіші з них такі:

1. Встановлено, що підсудність в історичній площині як правове явище варто розглядати в неперервному взаємозв'язку з конкретно-історичними реаліями, у яких вона функціонувала, враховуючи соціально-політичний, економічний поступ розвитку суспільства та зумовлену ними еволюцію формування й побудови судової системи. З'ясовано що правила підсудності беруть свій початок з епохи Стародавньої Греції та Риму (V – IV ст. до н.е.). Саме тоді із утворенням перших судових установ починають зароджуватися правила предметної підсудності.

Виокремлено вісім етапів історіографії становлення та функціонування правил підсудності в державно-правових системах, що були чинними на території України:

перший етап – період Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (X–XII ст.);

другий етап – період Великого князівства Литовського (XIV–XVI ст.);

третій етап – період українського козацтва (XVII ст.);

четвертий етап – перебування Лівобережної України під впливом Московської держави (XV–XVII ст.);

п'ятий етап – період Визвольних змагань, утворення Козацької держави та перебування західноукраїнських земель під австрійським пануванням (друга половина XVII – початок XX ст.);

шостий етап – період становлення національної Української державності (1918–1920 рр.);

сьомий етап – період радянської влади на території України (1921–1991 рр.);

восьмий етап – новітній період або доба розвитку незалежної України (від 1991 р. до сьогодні).

2. Наголошено, що юрисдикція адміністративного суду визначається як діяльність цього суду щодо здійснення правосуддя в адміністративних справах. Компетенція адміністративного суду складається з юрисдикції, а саме, тієї діяльності, що пов'язана із справлянням правосуддя в адміністративних справах, які відповідно до визначених законом норм є предметом повноважень та становлять їх процесуальні права й обов'язки. Підвідомчість адміністративних судів варто визначати як межі спорів, розв'язання яких законодавством віднесено до меж їх компетенції.

3. З'ясовано, що підсудність є складним правовим інститутом, який має специфічне значення і для судочинства загалом, і для адміністративного зокрема. Враховуючи, що в жодному нормативно-правовому акті не зафіксовано визначення поняття підсудності, а в науці адміністративного права сформовано різні підходи до його розуміння, запропоновано удосконалити визначення його змісту. А саме «підсудність» в адміністративному судочинстві це процесуальний інститут, який дозволяє розмежовувати компетенцію відповідних ланок судової системи з огляду на властивості конкретної справи, що підлягає розгляду.

4. Критеріями розподілу справ у предметній підсудності є характер предмета спору або суб'єкти правовідносин, що конфліктують. Основними критеріями вирішення питання територіальної підсудності адміністративних справ є: адміністративно-територіальний поділ України; місцезнаходження відповідача; місцезнаходження позивача; державна, суспільна чи міжнародна вага адміністративної справи; особливості суб'єктивного складу; об'єкт та зміст публічно-правових відносин. Правила інстанційної підсудності адміністративних справ встановлено з урахуванням критеріїв необхідних для оскарження судового рішення, а саме, зрозумілості та рівності. Основним критерієм, який зумовлює виникнення підсудності кількох пов'язаних між собою вимог, є заявлені позивачем в одній позовній заяві двох і більше взаємопов'язаних (взаємозумовлених) вимог.

5. З'ясовано, що система адміністративних судів повинна бути автономною та виокремленою із системи судів загальної юрисдикції. Принцип незалежності та самостійності судів адміністративної юрисдикції має закріплюватися Конституцією України, що дасть змогу уникнути необмеженої централізації в судовій системі. Розгляд усіх судових справ адміністративної юрисдикції має завершуватися у Вищому адміністративному суді України як суді касаційної інстанції. Верховний Суд України варто обмежити в повноваженні щодо вирішення конкретних справ адміністративної юрисдикції.

6. Обґрунтовано необхідність триланкової системи адміністративних судів, а саме, суди першої інстанції (місцеві загальні суди як адміністративні і окружні), апеляційні адміністративні суди та Вищий адміністративний суд України. Водночас співпраця з Верховним Судом України може відбуватися на організаційному рівні.

Вирішення спорів, щодо питань судової практики, які виникатимуть в процесі роботи Вищого адміністративного та Верховного Судів України повинні належати до виключної компетенції Конституційного Суду України.

7. З метою удосконалення положень ч. 1 ст. 19 КАС запропоновано розмежувати такі поняття, як «місце проживання» та «місце перебування» особи з урахуванням таких критеріїв: характеру зв'язку особи з місцем її знаходження, наявності юридичних фактів для знаходження особи в певному місці та мети знаходження в певному місці. Для розширеного тлумачення терміна «місцезнаходження» запропоновано внести такі доповнення до статті: після поняття «місцезнаходженням» додати «проживанням (перебуванням)». Після запропонованих змін ч. 1 ст. 19 КАС набула б такого змісту: «Адміністративні справи вирішуються адміністративним судом за місцезнаходженням, проживанням (перебуванням) відповідача, крім випадків, передбачених цим Кодексом».

8. Доведено, що принцип територіальності потрібно трактувати як правило, спрямоване на реалізацію географічної наближеності судів до населення, що у зв'язку з необхідністю зміцнення гарантій незалежності суддів зумовлює недоцільність ототожнювати цей принцип з адміністративно-територіальним поділом України.

9. Встановлено, що під територіальною підсудністю адміністративних справ слід розуміти правила визначення територіальної юрисдикції адміністративного суду правомочного розглядати адміністративну справу у першій інстанції. Територіальна підсудність поділяється на такі види: загальна, альтернативна, виключна та за зв'язком справ.

10. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення регулювання правил визначення підсудності адміністративним судам до КАС України та інших нормативно-правових актів, а саме:

– ч. 1 ст. 3 КАС доповнити пунктом 17 такого змісту: «Нормативно-правовий акт – офіційний документ, прийнятий уповноваженим на це органом у межах його компетенції, спрямований на встановлення, зміну або скасування правовідносин, що поширює свою дію на невизначене коло осіб та призначений для неодноразового використання»;

– ч. 1 ст. 3 КАС доповнити пунктом 18 такого змісту: «Правовий акт індивідуальної дії – це акт юридичного характеру, призначений для одноразового застосування норм права, поширює свою дію на визначене коло осіб або стосується конкретної ситуації»;

– у п. 1 ч. 2 ст. 18 КАС вилучити словосполучення «обласна рада»;

– ч. 1 ст. 19 КАС викласти в такій редакції: «Адміністративні справи вирішуються адміністративним судом за місцезнаходженням, проживанням (перебуванням) відповідача, крім випадків, передбачених цим Кодексом»;

– ч. 2 ст. 183-1 КАС викласти в такій редакції: «Адміністративні справи про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності розглядаються та вирішуються окружним адміністративним судом за місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню»;

– ч. 6 ст. 183-1 КАС викласти в такій редакції: «Судом апеляційної інстанції у справах про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності є апеляційний адміністративний суд»;

– ст. 183-1 КАС доповнити окремою частиною такого змісту: «Судом касаційної інстанції у справах про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності є Вищий адміністративний суд України»

– п. 5 ч. 1 ст. 18, п. 3 ч. 2 ст. 18, ст. 183-6 вилучити з КАС;

– ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» викласти у такій редакції: «У судах загальної юрисдикції за рішенням зборів суддів відповідного суду запроваджується спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ»;

– абз. 2 п. 4 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 6 березня 2008 р. № 2 «Про практику застосування адміністративними судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду адміністративних справ» викласти в такій редакції:

«місцем проживання фізичної особи вважається житло, в якому особа проживає постійно або тимчасово в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Затираха І. О. Критерії визначення підсудності адміністративних справ: проблемні аспекти / І. О. Затираха // Митна справа. – 2010. – № 1 (67). – С. 113–118.

2. Затираха І. О. Предметна підсудність адміністративних справ: доцільність змін / І. О. Затираха // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – Вип. 4. – С. 229–236.

3. Затираха І. О. Система адміністративних судів та її вдосконалення / І. О. Затираха // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4. – С. 139–143.

4. Затираха І. О. Інстанційна підсудність справ адміністративним судам / І. О. Затираха // Вісник Львівського університету. – 2011. – Вип. 54. – С. 159–165.

5. Богомазова І. О. Територіальна підсудність адміністративних справ / І. О. Богомазова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 4 (55). – С. 204–212.

6. Богомазова І. Исторические аспекты становления и развития института подсудности в административном судопроизводстве Украины (IX–XVIII вв.) / И. Богомазова // Международный научно-практический правовой журнал «*Legea si Viata*». – 2014. – № 8/2. – С. 11–15.

7. Богомазова І. Правова природа принципу територіальності та територіальна підсудність справ адміністративним судам / І. Богомазова // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права : [зб. наук. пр. / гол. ред. Л. А. Янковська]. – Львів : ЛУБП, 2014. – № 13. – С. 71–76.

Опубліковані праці апробаційного характеру

1. Затираха І. О. Деякі проблеми визначення підсудності адміністративних справ / І. О. Затираха // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : XV регіон. наук.-практ. конф. (Львів, 4–5 лютого 2009 р.). – Львів, 2009. – С. 135–137.

2. Затираха І. О. Предметна підсудність адміністративних справ: правові аспекти / І. О. Затираха // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні : Всеукр. наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та пошукачів (Львів, 25 вересня 2009 р.). – Львів, 2009. – С. 35–38.

3. Затираха І. О. Територіальна підсудність адміністративних справ: проблеми практики / І. О. Затираха // Законодавство України: проблеми та перспективи (Київ, 2010 р.). – К., 2010. – С. 291–293.

4. Затираха І. О. Співвідношення понять «юрисдикція» та «підсудність» в адміністративному судочинстві / І. О. Затираха // Від громадянського суспільства – до правової держави : V Міжнар. наук. конф. студ. та молодих вчених (Харків, 2010 р.). – Х., 2010. – С. 40–41.

5. Затираха І. О. Публічно-правовий спір як один з критеріїв визначення підсудності в адміністративному судочинстві / І. О. Затираха // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : VI Міжнар. наук. конф. молодих учених (Луцьк, 19–20 березня 2010 р.). – Луцьк, 2010. – С. 113–116.

6. Затираха І. О. Проблемні питання визначення підсудності справ адміністративними судами при оскарженні актів органів державної влади та місцевого самоврядування / І. О. Затираха // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : IX Міжнар. студент.-аспір. наук.-практ. конф. (Львів, 14–16 травня 2010 р.). – Львів, 2010. – С. 123–124.

7. Затираха І. О. Предметна підсудність адміністративних справ: чи виправдані зміни? / І. О. Затираха // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні : Всеукр. наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (Львів, 24 вересня 2010 р.). – Львів, 2010. – С. 46–49.

8. Затираха І. О. Принцип інстанційності в системі адміністративних судів: деякі законодавчі новели / І. О. Затираха // Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави : Міжнар. наук.-практ. конф. (Черкаси, 30 вересня – 1 жовтня 2010 р.). – Черкаси, 2010. – С. 126–127.

9. Затираха І. О. Формування інституту підсудності в адміністративному судочинстві: історичний аспект / І. О. Затираха // Основні напрямки реформування законодавства України в умовах розбудови демократичної держави (Харків, 24–25 грудня 2010 р.). – Х., 2010. – С. 34–36.

10. Затираха І. О. Деякі питання реформування системи адміністративних судів / І. О. Затираха // Юридична наука: політичні, економічні та соціальні витoki сьогодення : III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 29–30 жовтня 2010 р.). – К., 2010. – С. 27–29.

11. Затираха І. О. Особливості повноважень Верховного Суду України: пропозиції вдосконалення / І. О. Затираха // Звітна наук. конф. ф-ту з підготовки слідчих ЛьвДУВС (Львів, 25 березня 2011 р.). – Львів, 2010. – С. 29–32.

12. Затираха І. О. Принцип інстанційної побудови системи адміністративних судів / І. О. Затираха // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : X Міжнар. студ.-аспір. наук. конф. (Львів, 6–8 травня 2011 р.). – Львів, 2011. – С. 107–108.

13. Богомазова І. О. Розвиток інституту підсудності адміністративних справ в Українській державі 1917–1920 рр. / І. О. Богомазова // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : XI Міжнар. студ.-аспір. наук. конф. (Львів, 2012 р.). – Львів, 2012. – С. 112–113.

14. Богомазова І. О. Значення інституту підсудності в адміністративному судочинстві / І. О. Богомазова // Сучасний стан та перспективи розвитку держави і права : V Міжнар. наук. конф. (Дніпропетровськ, 2013 р.). – Дніпропетровськ, 2013. – С. 74–76.

15. Богомазова І. О. Види підсудності в адміністративному судочинстві: загальнотеоретична характеристика / І. О. Богомазова // Юридична наука та практика у третьому тисячолітті : міжнар. наук. конф. (Словацька Республіка, м. Кошице, 2015 р.). – Кошице, 2015. – С. 89–92.

АНОТАЦІЯ

Богомазова І. О. Підсудність справ адміністративним судам: теоретико-правові аспекти. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – *судоустрій; прокуратура та адвокатура.* – Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права», Львів, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню теоретико-правових аспектів інституту підсудності в адміністративному судочинстві. Схарактеризовано історичні передумови формування теоретичних засад інституту підсудності; проаналізовано зміст категорій справ, підсудних адміністративним судам в Україні, та здійснено теоретико-правову характеристику поняття та критеріїв визначення правил підсудності в адміністративному судочинстві.

Особливу увагу приділено правовому регулюванню предметної, територіальної та інстанційної підсудності за Кодексом адміністративного судочинства України. Визначено місце правил інстанційної підсудності у становленні системи адміністративних судів та з'ясовано вплив принципу територіальності на правове регулювання правил територіальної підсудності.

Здійснено аналіз стану правового регулювання правил предметної підсудності в суді першої інстанції, правил територіальної та інстанційної підсудності адміністративних справ. Сформульовано практичні рекомендації щодо удосконалення правил підсудності в адміністративному судочинстві.

Ключові слова: адміністративне судочинство, підсудність, правила підсудності, предметна підсудність, територіальна підсудність, інстанційна підсудність.

АННОТАЦИЯ

Богомазова И. А. Подсудность дел административным судам: теоретико-правовые аспекты. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.10 – судоустройство; прокуратура и адвокатура. – Частное высшее учебное заведение «Львовский университет бизнеса и права», Львов, 2015.

В диссертации проведено исследование теоретико-правовых аспектов института подсудности в административном судопроизводстве Украины. Рассмотрены общетеоретические подходы к определению правил подсудности и их реализация в административном судопроизводстве. Выделено восемь этапов историографии исследования становления и функционирования правил подсудности в государственно-правовых системах, которые функционировали в разные исторические периоды на территории Украины. Проанализировано содержание категорий дел, подсудных административным судам в Украине.

Осуществлено теоретико-правовую характеристику понятия и критериев определения правил подсудности в административном судопроизводстве. Указано, что подсудность – сложный правовой институт, который имеет специфическое значение и для судопроизводства в целом, и административного в частности. Кроме того, в нормативно-правовых актах не зафиксировано определение понятия подсудности, а в науке административного права сформированы разные подходы к его определению. Указано, что подсудности – процессуальный институт, который позволяет разграничивать компетенцию соответствующих звеньев судебной системы учитывая свойства конкретного дела, подлежащего рассмотрению.

Критериями распределения дел в предметной подсудности является характер предмета спора или субъекты правоотношений, что конфликтуют. Основными критериями, по которым решается вопрос территориальной подсудности административных дел, являются: административно-территориальное деление Украины; местонахождение ответчика; местонахождение истца; государственный, общественный или международный вес административного дела; особенности субъектного состава; объект и содержание публично-правовых отношений. Правила инстанционной подсудности административных дел установлены с учетом двух критериев: понятности и равенства возможностей обжалования судебного решения. Основным критерием, который обуславливает возникновение подсудности нескольких связанных между собой требований, является заявленные истцом в одном исковом заявлении двух и более взаимосвязанных (взаимообусловленных) требований.

Особое внимание уделено правовому регулированию предметной, территориальной и инстанционной подсудности в соответствии с Кодексом административного судопроизводства Украины. Определено место правил инстанционной подсудности в становлении системы административных судов и выяснено влияние принципа территориальности на правовое регулирование правил территориальной подсудности.

Установлено, что система административных судов должна быть автономной и выделена из системы судов общей юрисдикции. Принцип независимости и самостоятельности судов административной юрисдикции должен закрепляться Конституцией Украины, что позволит избежать неограниченной централизации в судебной системе. Рассмотрение всех судебных дел административной юрисдикции должно завершаться в Высшем административном суде Украины как суде кассационной инстанции. Верховный Суд Украины следует ограничить в полномочии по решению конкретных дел административной юрисдикции.

Отмечается необходимость трехзвеневой системы административных судов, в частности, суды первой инстанции (местные общие суды как административные и окружные), апелляционные административные суды и Высший административный суд Украины. В то же время сотрудничество с Верховным Судом Украины может происходить на организационном уровне. Разрешение споров, по вопросам судебной практики, возникающие в процессе работы Высшего Административного и Верховного Судов Украины должны принадлежать к исключительной компетенции Конституционного Суда Украины.

В ходе научного поиска констатировано, что принцип территориальности необходимо трактовать как правило, направлено на реализацию географической близости судов к населению, что в связи с необходимостью укрепления гарантий независимости судей свидетельствует о нецелесообразности отождествления данного принципа с административно-территориальным делением Украины.

Осуществлен анализ состояния правового регулирования правил предметной подсудности в суде первой инстанции, правил территориальной и инстанционной подсудности административных дел. Сформулированы практические рекомендации совершенствования правил подсудности в административном судопроизводстве.

Ключевые слова: административное судопроизводство, подсудность, правила подсудности, предметная подсудность, территориальная подсудность, инстанционная подсудность.

ANNOTATION

Bogomazova I. The jurisdiction of administrative courts: theoretical and legal aspects. – On the right of manuscript.

The dissertation for earning the scientific degree of a PhD in Law in speciality 12.00.10 – judiciary, prosecution and advocacy. – Private Higher Educational Institution «Lviv University of Business and Law». – Lviv, 2015.

The thesis focuses on theoretical and legal aspects of the institute of jurisdiction in administrative proceedings. Considers general theoretical approaches to determining jurisdiction rules and their implementation in the administrative proceedings; allocated and described the historical preconditions of forming of the theoretical principles of institute of jurisdiction; analyzed the content categories of the cases come within the jurisdiction of administrative courts in Ukraine and made theoretical and legal description of the concept and criteria for determining the rules of jurisdiction in administrative proceedings.

A particular attention is spared to the legal regulation of the subject-matter, institutional and territorial jurisdiction after the Code of Administrative Procedure of Ukraine. The place of institutional jurisdiction rules in the formation of the system of administrative courts and influence of principle of territoriality on the legal regulation of territorial jurisdiction is determined.

The analysis of the state of legal regulation of the rules of subject-matter jurisdiction in the court of first appearance and the rules of territorial and institutional jurisdiction of administrative cases are carried out. Practical recommendations for improvement of the rules of jurisdiction in administrative proceedings are set.

Key words: administrative proceedings, jurisdiction, jurisdiction rules, subject-matter jurisdiction, institutional jurisdiction, administrative court, principle of territoriality, principle of institutionality.